

MINISTORY

PASTOOR IN OORLOGSTIJD: HERMANUS CORNELIS BRUGGEMAN

door Mr. J. ter Horst

No.

48

Bijlage bij Nieuwsbrief No. 59 / augustus 1995

Uiteraard waren in mei 1945 bij de terugkeer na de evacuatie de gesprekken tussen Oosterbekers niet van de lucht. Aldus beluisterde schrijver dezes, waarnemend burgemeester van Renkum, al spoedig dat pastoor Bruggeman zich tijdens de oorlogsdagen in september 1944 buitengewoon heldhaftig had gedragen door zich herhaaldelijk van de pastorie (aan de Utrechtseweg, links naast de RK-kerk) naar het parochiehuis (aan de Lebretweg, nabij de spoorlijn Ede-Arnhem; thans: Zalencentrum Lebret) te begeven, waar veel geloofsgenoten, onder meer de paters van de Klingelbeek, in kelders een schuilplaats hadden gevonden. In 1942 waren deze Fraters van Utrecht door de Wehrmacht uit hun Arnhemse pand aan de Klingelbeekseweg gezet, en zij vonden toen woon- en werkruimte in het leegstaande 'Berg en Dal' aan de Graaf van Rechterenweg in Oosterbeek. Op 8 september 1944 werd ook dat huis gevonden, en dankzij de redder in nood, pastoor Bruggeman, werd onderdak gevonden in het Parochiehuis. 'Berg en Dal' werd in gebruik genomen door troepen van Sepp Krafft, die tijdens de Slag om Arnhem een rol van betekenis zouden spelen.

Het eerste verhaal omtrent de tochten van de geestelijke werd mij gedaan door een goed-hervormde dorpsgenoot, die hem had zien gaan, geheel in het wit gekleed en het Allerheiligste voor zich uit dragend, onbekommerd het kanonvuur en de Duitse sluipschutters trotserend. Het was onvergetelijk, aldus deze dorpsgenoot, wat een waardigheid van deze man uitging, ook voor een niet-rooms-katholiek.

Kort nadat ik dit hoorde, had ik de gelegenheid de pastoor te vragen hoe hij zich op deze tochten had gevoeld. 'Ik was niet bang', luidde het antwoord. 'Het celibaat komt in zo'n situatie goed van pas (hij zou geen vrouw en kinderen nalaten als hij omkwam -red.-) en ik was herkenbaar voor iedereen. Als er geschoten werd, moest men goed weten op wie.'

Zelf heeft pastoor Bruggeman enkele herinneringen

geboekstaafd in 'Niet Tevergeefs', het boek dat in het najaar van 1945 werd uitgegeven door Van Loghem Slaterus, en dat verhalen over de septemberdagen van 1944 bevat van tal van inwoners van Oosterbeek.

Spannender nog in die publikatie zijn de wetenswaardigheden die frater Assisius, een van de eerder genoemde paters, heeft opgetekend. Hij verhaalt hoezeer werd uitgezien naar de komst van pastoor Bruggeman nadat frater Isidorus (35 jaar oud) op 20 september 1944 aan zijn verwondingen was overleden. Deze pater, eveneens van de Klingelbeek afkomstig, heette volgens de burgerlijke stand Jan Mulder, en hij was een dag eerder getroffen door Duitse kogels die vanaf de overzijde van de spoorlijn werden afgevuurd.

De volgende citaten zijn afkomstig uit het artikel van frater Assisius in 'Niet Tevergeefs'.

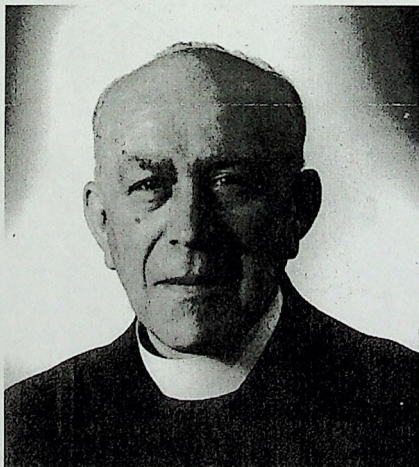
Vrijdag 22 september:

'Graag hadden wij hem een waardiger rustplaats gegeven en zijn lichaam in een kist gelegd. Het gaat niet. Het bed waarop hij stierf zal draagbaar en rustplaats zijn. Hij ligt gekleed in het livrei der Lieve Vrouwe - zijn vingers in eeuwig gebed gebonden door het snoer van haar droeve en glorievolle geheimen.

Zo zullen wij hem uitdragen. Doch hier heeft de Kerk een van haar Moederlijke verrassingen tot het laatst bewaard. Heeft hij bij zijn sterven iets van Haar vertroosting moeten missen - zij zal hem de mildheid en de warmte van

haar gezegende schoot niet onthouden - hij zal in gewijde aarde worden begraven.

Want iemand heeft den Pastoor zien langs gaan. Wij roepen hem aan. Hij komt binnen. Hij is in superplie (wit linnen, tot aan de knieën reikend koorhemd met wijde, dikwijls in vrouwen geplooid mouwen, door de lagere geestelijkheid gedragen -red.-) en draagt de witte vlag. Zijn woorden zijn hartelijk en beurend is zijn troost. Hij is verheugd ons te vinden. Ontroerd hoort hij van dit sterfgeval maar verrast is hij niet.

Pastoor H.C. Bruggeman (1888-1961), ca. 1950.
(Foto Louis Drent; collectie Chris van Roekel)

Hij is aan zoveel leed voorbij gegaan. Biddend gaat hij ons voor.

Hij zegent het plekje tussen de andijviestruiken. Het lichaam wordt met bed en al in de groeve gelaten. "In paradisum...te Martyres...quondam paupere..." zijn woorden gaan verloren in het gierend gefluit van een granaat. We bukken ons naarstig naar binnen. Als het projectiel ergens is ingeslagen wordt het graf gesloten - later wat opgehoogd en afgezet.

Tijd voor biechten is er niet. Knielend ontvangen we allen de generale absolutie: morgen zullen we mogen communiceren.

Dan gaat hij weer - rustig - de straat in waar iedere kogel hem treffen kan. Wij hebben eerbied voor deze priester en bewondering. Iedere dag trekt hij zo in superplie en stoel (lange bandstrook, door de priester om de hals en de schouders gekruist gedragen bij het verrichten van zekere bedieningen -red.-) door zijn verlaten dorp, als een herder zonder schapen - want wolven zijn zijn kraal binnengedrongen en hebben de kudde verstrooid. Maar vanaf de straten tekent hij een breed kruis naar alle windstreken en door ieder keldergat valt zijn gebed en zegen.'

Zondag 24 september:

'Het schieten is wat geluwd en de Pastoor waagt de eenzame gang door zijn parochie.

Hij spreekt 'n bemoedigend woord en in volle zegen dalen zijn priesterhanden over onze gebogen hoofden. Allen communiceren en gesterkt en getroost gaan we de dag tegemoet.'

Schrijver dezes heeft pastoor Bruggeman ontmoet op dinsdag 26 september 1944 bij drie massagraven die wij, jonge Nederlanders, moesten delven in de tuin van de voormalige pastorie aan de Benedendorpsweg (ten westen naast de Oude Kerk) in Oosterbeek. Telkens als de gemakzuchtige mannen van het Duitse Rode Kruis ter wille van de spoed een geallieerde militair wilden begraven zonder zijn zakboekje af te nemen, kwam een kordaat en tegelijk uiterst beleefd woord van de toen geheel in het zwart geklede geestelijke tussenbeide, waardoor de lijsten van de daar begravenen na de oorlog volkomen correct bleken te zijn.

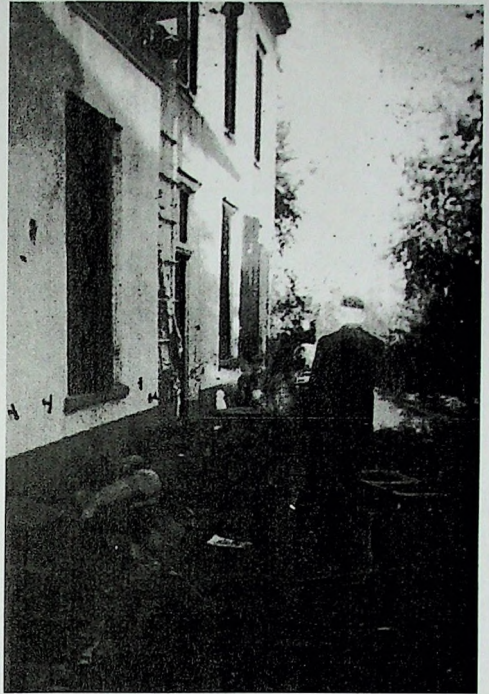
De pastoor wijdde de massagraven naar rooms-katholieke trant. 'Ik weet wel dat er in Engeland maar weinig katholieken wonen, maar er zijn er allicht toch wel een paar bij. En voor de anderen zal het geen schade doen', aldus zijn bescheiden toelichting aan mij.

In de eerste na-oorlogse zomer van 1945 had ik als waarnemend burgemeester menige ontmoeting met de pastoor, die hard meewerkte aan de geestelijke wederopbouw.

Onmiddellijk gaf hij alle medewerking om de leerlingen van de verwoeste gemeentescholen halve dagen op te nemen in de rooms-katholieke jongens- en meisjesscholen, die er beter afgekomen waren.

Met zijn zangkoor luisterde hij in juni 1945 de herdenking op van de in de strijd omgekomen burgers, begonnen op de rooms-katholieke en eindigend op de Algemene Begraafplaats.

Beurtelings met de predikanten sprak hij bij een

26 september 1944. Pastoor Bruggeman vervult zijn droeve taak temidden van de ravage en de lijken van geallieerde militairen, rondom de voormalige pastorie aan de Benedendorpsweg in Oosterbeek.

(Foto van een onbekende Duitser; collectie Gemeentearchief Renkum)

samenkomst op 17 september 1945 in de remonstrantse kerk, die stampvol en zonder enig glas in de ramen was, waar de heldenmoed van de burgers en de gang van zaken tijdens de negen oorlogsdagen werden belicht. Deze bijeenkomst was in afwachting van de acht dagen later te houden eerste herdenking van de Slag om Arnheim, samen met Britse militairen onder leiding van generaal-majoor R.E. Urquhart, op het nog in aanleg zijnde Airborne-kerkhof.

Een uitlating van pastoor Bruggeman die ik nooit zal vergeten, betreft de aankoop van nieuwe kerkklokken na de bevrijding; de oude waren immers reeds in 1942 door de Duitse bezetters gevorderd om te worden omgesmolten ten behoeve van de oorlogsindustrie. Zijn voorstel was om de nieuwe klokken tegelijk bij dezelfde firma te bestellen om deze goed op elkaar af te stemmen, 'wat op zondag voor mij van meer dan muzikale betekenis is.'

Terecht is deze onvergetelijke dorpsgenoot geëerd met een straatnaam in het centrum van Oosterbeek. Generaal Urquhart noemde het een voorrecht dat de naar hem vernoemde weg uitkomt op de Pastoor Bruggemanlaan.